

Original Research

Applications of Artificial Intelligence and Machine Learning in Personalized Education and Their Impact on Deep Learning and Educational Equity

Mehdi Khazaei^{1*}

¹. Associate Teacher, Department of Educational Sciences and Counseling, Ministry of Education, Lorestan, Iran.

ARTICLE INFO

Received: 2025/03/30
Reviewed: 2025/04/09
Revised: 2025/05/02
Accepted: 2025/06/18

Keyword:

Personalized learning
self-regulated learning
adaptive instructional design
educational equity
machine learning

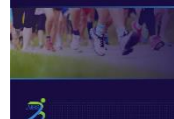
ABSTRACT

Introduction: This study aimed to investigate the role of artificial intelligence (AI) and machine learning (ML) technologies in developing personalized education and to analyze their effects on deep learning and educational equity in secondary education.

Methodology: The research employed a quasi-experimental design with pre-test-post-test and a control group. The statistical population consisted of 10th-grade students in urban schools. Fifty students were selected through cluster random sampling and randomly assigned to the experimental (n=25) and control (n=25) groups. Data were collected using an academic achievement test, a self-regulated learning inventory, and an educational equity perception questionnaire. The experimental group received 12 weeks of AI-based personalized and adaptive instruction, whereas the control group received traditional instruction. Data analysis was conducted using ANCOVA and independent t-tests.

Results: Findings indicated that AI-based instruction significantly improved academic achievement, conceptual deep learning, and perceptions of educational equity compared to the control group.

Conclusion: It can be concluded that integrating AI into education not only enhances students' motivation and engagement but also provides more equitable learning opportunities for learners with diverse abilities and backgrounds. Strengthening technical infrastructure and teacher training for effective use of AI technologies is recommended.

کاربرد هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی در آموزش شخصی سازی شده و تأثیر آن بر تعمیق یادگیری و

عدالت آموزشی

مهدی خزایی^{۱*}

۱. دانشیار معلم، گروه علوم تربیتی و مشاوره، آموزش و پرورش، لرستان، ایران.

چکیده

اطلاعات مقاله

مقدمه و هدف: هدف این پژوهش بررسی نقش فناوری هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی در توسعه آموزش شخصی سازی شده و تحلیل پیامدهای آن بر تعمیق یادگیری و ارتقای عدالت آموزشی در دوره متوسطه است.

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۱/۱۰

تاریخ داوری: ۱۴۰۴/۰۱/۲۰

بازنگری مقاله: ۱۴۰۴/۰۲/۱۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۳/۲۸

روش شناسی: روش پژوهش نیمه تجربی از نوع پیش آزمون-پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل کلیه دانش آموزان پایه دهم شهری بود و نمونه گیری به روش تصادفی خوشه ای انجام شد. ۵۰ دانش آموز انتخاب و به طور تصادفی در دو گروه آزمایش (۲۵ نفر) و کنترل (۲۵ نفر) قرار گرفتند. ابزار گردآوری داده ها شامل آزمون پیشرفت تحصیلی، سیاهه خودتنظیمی یادگیری و پرسشنامه ادراک عدالت آموزشی بود. گروه آزمایش طی ۱۲ هفته از آموزش شخصی سازی شده مبتنی بر الگوریتم های یادگیری ماشینی و سیستم های یادگیری تطبیقی استفاده کردند؛ در حالی که گروه کنترل آموزش معمول را دریافت نمود. تحلیل داده ها با استفاده از تحلیل کوواریانس و آزمون t مستقل انجام گرفت.

نتایج: یافته ها نشان داد آموزش مبتنی بر هوش مصنوعی به افزایش معنادار پیشرفت تحصیلی، تعمیق یادگیری مفهومی و ارتقای ادراک عدالت آموزشی در گروه آزمایش منجر شد.

نتیجه گیری: نتایج بیانگر آن است که به کارگیری هوش مصنوعی در آموزش می تواند به افزایش انگیزش، عمق یادگیری و فرصت های یادگیری عادلانه در دانش آموزان کمک کند. توسعه زیرساخت های فناورانه و توانمندسازی معلمان برای بهره گیری از این فناوری ها ضروری است.

کلید واژگان

آموزش شخصی سازی شده
خودتنظیمی یادگیری
طراحی آموزشی تطبیقی
عدالت آموزشی
یادگیری ماشینی

مقدمه

ارائه یکسان محتوا به دانش‌آموزانی با سطح توانایی و سبک یادگیری متفاوت استوار هستند، در بسیاری موارد توانایی پاسخ‌گویی به تنوع فردی یادگیرندگان را ندارند و این امر می‌تواند به افت تحصیلی، کاهش انگیزه و افزایش شکاف‌های آموزشی منجر شود (لاکین و همکاران، ۲۰۱۶). پیشرفت‌های هوش مصنوعی با فراهم کردن امکان تحلیل دقیق داده‌های عملکردی و طراحی مسیرهای یادگیری تطبیقی، افق تازه‌ای برای تحول آموزشی گشوده‌اند. هوش مصنوعی با توان پردازش داده‌های گسترده و شناسایی الگوهای یادگیری، امکان ارائه بازخوردهای هدفمند و متناسب با نیازهای فردی را فراهم می‌کند (هولمز و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین یادگیری ماشینی با تحلیل روند پیشرفت دانش‌آموزان، نقاط ضعف و قوت آنان را شناسایی می‌کند و سامانه‌های یادگیری تطبیقی را قادر می‌سازد محتوا، سرعت و سطح دشواری مطالب را به‌صورت پویا تنظیم کنند (زاواکی‌ریشتر و همکاران، ۲۰۱۹). افزون بر افزایش عمق یادگیری و بهبود اثربخشی آموزشی، آموزش شخصی‌سازی شده مبتنی بر هوش مصنوعی ظرفیت بالایی برای ارتقای عدالت آموزشی دارد. در نظام‌های سنتی، دانش‌آموزانی که به توجه بیشتر یا زمان طولانی‌تری برای یادگیری نیاز دارند، معمولاً از جریان یادگیری عقب می‌مانند؛ درحالی‌که در محیط‌های یادگیری هوشمند، سامانه‌ها می‌توانند این دانش‌آموزان را شناسایی کرده و حمایت لازم را برای آنان فراهم کنند و بدین ترتیب امکان یادگیری برابر و عادلانه‌تر را ایجاد نمایند (یونسکو، ۲۰۲۱). بر همین اساس، پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر آموزش مبتنی بر هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی بر تعمیق یادگیری و عدالت آموزشی در میان دانش‌آموزان پایه دهم انجام شده است.

روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا از نوع نیمه‌تجربی با طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون همراه با گروه کنترل است. این طرح پژوهشی امکان بررسی تأثیر یک مداخله آموزشی بر متغیرهای وابسته را با کنترل نسبی متغیرهای مداخله‌گر فراهم می‌سازد. در این پژوهش، مداخله مورد نظر آموزش شخصی‌سازی شده مبتنی بر هوش مصنوعی بود و تأثیر آن بر برخی شاخص‌های یادگیری دانش‌آموزان مورد بررسی قرار گرفت.

جامعه آماری و نمونه پژوهش

جامعه آماری این پژوهش را کلیه دانش‌آموزان پایه دهم مدارس متوسطه شهر [نام شهر] تشکیل می‌دادند. از میان جامعه آماری، تعداد ۵۰ نفر از دانش‌آموزان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند. پس از انتخاب نمونه، شرکت‌کنندگان به

با گسترش روزافزون داده‌ها و پیشرفت شتابان الگوهای هوش مصنوعی، امکان بهبود فرایندهای یادگیری و ارتقای عدالت آموزشی بیش از هر زمان دیگری فراهم شده است. فناوری‌های هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی این توانایی را دارند که با تحلیل داده‌های عملکردی و رفتاری دانش‌آموزان، مسیرهای یادگیری متناسب با توانایی‌ها، نیازها و سرعت یادگیری آنان را طراحی کنند و بدین ترتیب کیفیت یادگیری را افزایش دهند (هولمز و همکاران، ۲۰۱۹). در دوره متوسطه که نقش بنیادینی در شکل‌گیری دانش پایه و مهارت‌های کلیدی دانش‌آموزان دارد، بهره‌گیری از این فناوری‌ها می‌تواند موجب بهبود عملکرد تحصیلی، تعمیق یادگیری مفهومی و افزایش انگیزش و مشارکت فعال فراگیران شود (لاکین و همکاران، ۲۰۱۶). با وجود این، چالش‌هایی همچون کمبود زیرساخت‌های فنی، نیاز به توانمندسازی معلمان و مقاومت ساختارهای آموزشی در برابر تغییر، همچنان مانعی در مسیر اجرای مؤثر این رویکردها محسوب می‌شوند (زاواکی‌ریشتر و همکاران، ۲۰۱۹). در سال‌های اخیر بسیاری از نظام‌های آموزشی جهان از فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی برای توسعه آموزش‌های شخصی‌سازی شده استفاده کرده‌اند. این نوع آموزش با ارائه محتوای متناسب با سطح توانایی و سبک یادگیری هر دانش‌آموز، می‌تواند موجب یادگیری عمیق‌تر و اثربخش‌تر شود (پین و همکاران، ۲۰۱۷). اگرچه پژوهش‌های پیشین نشان داده‌اند که سامانه‌های آموزشی هوشمند می‌توانند توانایی‌های شناختی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان را ارتقا دهند (هولمز و همکاران، ۲۰۱۹)، اما هنوز بررسی‌های اندکی به نقش این فناوری‌ها در افزایش عدالت آموزشی و کاهش شکاف‌های یادگیری پرداخته‌اند. از این‌رو، مطالعه هم‌زمان تأثیر هوش مصنوعی بر اثربخشی یادگیری و عدالت آموزشی، می‌تواند دیدگاه جامع‌تری برای سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های آموزشی فراهم کند. توسعه اخیر در حوزه‌های هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی تغییرات گسترده‌ای را در نظام‌های آموزشی ایجاد کرده است. آموزش شخصی‌سازی شده که یکی از نتایج مهم این فناوری‌ها محسوب می‌شود، امکان طراحی مسیرهای یادگیری ویژه هر دانش‌آموز را فراهم می‌سازد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تطبیق محتوای آموزشی با توانایی‌ها و نیازهای فراگیران می‌تواند به بهبود انگیزه، افزایش درک مفهومی و تعمیق یادگیری منجر شود (پین و همکاران، ۲۰۱۷). با وجود این، پرسش اساسی آن است که آیا آموزش مبتنی بر هوش مصنوعی می‌تواند عدالت آموزشی را نیز بهبود بخشد؛ مفهومی که به معنای فراهم کردن فرصت‌های یادگیری برابر برای همه دانش‌آموزان است و از اهداف اساسی نظام آموزشی به شمار می‌آید (یونسکو، ۲۰۲۱). نظام‌های آموزشی سنتی که غالباً بر

پس از اجرای پیش‌آزمون، مداخله آموزشی برای گروه آزمایش آغاز گردید. این مداخله به مدت ۱۲ هفته ادامه داشت و در قالب یک سامانه یادگیری تطبیقی ارائه شد. این سامانه با بهره‌گیری از الگوریتم‌های یادگیری ماشینی، روند یادگیری هر دانش‌آموز را به طور مستمر پایش می‌کرد و بر اساس عملکرد فردی او، محتوای آموزشی، سرعت ارائه مطالب و نوع تمرین‌ها را تنظیم می‌نمود. همچنین در این سامانه بازخوردهای فوری و شخصی‌سازی‌شده، راهنمایی‌های آموزشی و مسیرهای یادگیری متناسب با توانایی‌های هر دانش‌آموز ارائه می‌شد. در مقابل، دانش‌آموزان گروه کنترل در همان بازه زمانی ۱۲ هفته‌ای، آموزش‌های معمول و استاندارد خود را مطابق برنامه درسی مصوب مدارس دریافت کردند. پس از پایان دوره مداخله، هر دو گروه مجدداً مورد ارزیابی قرار گرفتند و همان ابزارهای مرحله پیش‌آزمون شامل آزمون پیشرفت تحصیلی، سیاهه خودتنظیمی یادگیری و پرسشنامه ادراک عدالت آموزشی در مرحله پس‌آزمون اجرا شد.

روش تحلیل داده‌ها

داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از نرم‌افزار بسته آماری برای علوم اجتماعی نسخه ۲۵ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. برای بررسی تأثیر مداخله آموزشی بر متغیرهای وابسته، با توجه به طرح پژوهش که شامل پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل بود، از آزمون تحلیل کوواریانس استفاده شد. در این تحلیل، نمرات پیش‌آزمون به عنوان متغیر کمکی در نظر گرفته شد تا اثر تفاوت‌های اولیه میان گروه‌ها کنترل گردد. علاوه بر این، برای مقایسه برخی متغیرها که به عنوان پیش‌نیاز تحلیل‌های اصلی محسوب می‌شدند، مانند بررسی همگنی اولیه گروه‌ها در مرحله پیش‌آزمون، از آزمون تی مستقل استفاده شد. سطح معناداری برای تمامی آزمون‌های آماری برابر با پنج صدم در نظر گرفته شد.

یافته‌ها

در این بخش، نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها به تفکیک جداول ارائه می‌شود. پیش از اجرای تحلیل‌های اصلی، میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای هر دو گروه، و همچنین نتایج آزمون t مستقل برای مقایسه گروه‌ها در پیش‌آزمون، ارائه می‌گردد.

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش در مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون برای گروه آزمایش و کنترل

متغیر	گروه	میانگین پیش‌آزمون	میانگین پس‌آزمون	انحراف معیار
پیشرفت تحصیلی	آزمایش	۱۴٫۸	۱۸٫۹	۲٫۱
پیشرفت تحصیلی	کنترل	۱۵٫۱	۰٫۱۶	۲٫۴
تعمیق یادگیری آزمایش	آزمایش	۱۲٫۴	۱۷٫۶	۱٫۹
تعمیق یادگیری کنترل	کنترل	۱۲٫۷	۱۳٫۸	۲٫۰

صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل قرار گرفتند. گروه آزمایش شامل ۲۵ نفر بود که آموزش شخصی‌سازی‌شده مبتنی بر هوش مصنوعی را دریافت کردند و گروه کنترل نیز شامل ۲۵ نفر بود که آموزش معمول و استاندارد را مطابق برنامه درسی رسمی دریافت نمودند.

ابزارهای گردآوری داده‌ها

به منظور سنجش متغیرهای پژوهش از سه ابزار استفاده شد. نخست، آزمون پیشرفت تحصیلی که برای سنجش میزان یادگیری و سطح کسب دانش و مهارت‌های آموزشی دانش‌آموزان طراحی شده بود. این آزمون شامل مجموعه‌ای از پرسش‌های چندگزینه‌ای و تشریحی بود که با هدف ارزیابی ابعاد مختلف یادگیری از جمله درک مفاهیم، کاربرد دانش و توانایی حل مسئله تدوین گردید.

دوم، سیاهه خودتنظیمی یادگیری که برای ارزیابی میزان بهره‌گیری دانش‌آموزان از راهبردهای یادگیری خودتنظیم طراحی شد. این ابزار مؤلفه‌هایی نظیر برنامه‌ریزی یادگیری، خودنظارتی و خودارزیابی را مورد سنجش قرار می‌دهد و بر اساس نظریه‌های یادگیری خودتنظیم تدوین شده است.

سوم، پرسشنامه ادراک عدالت آموزشی که با هدف سنجش میزان برداشت و احساس دانش‌آموزان نسبت به عادلانه بودن فرصت‌های یادگیری، نحوه توزیع منابع آموزشی و شیوه‌های ارزشیابی در محیط آموزشی طراحی شد. این پرسشنامه ابعاد مختلف عدالت آموزشی از جمله فرصت‌های برابر یادگیری، توجه به تفاوت‌های فردی و نبود تبعیض آموزشی را مورد بررسی قرار می‌دهد.

روایی و پایایی ابزارها

برای بررسی روایی ابزارهای پژوهش از روایی صوری و محتوایی استفاده شد. بدین منظور، ابزارها در اختیار تعدادی از متخصصان حوزه علوم تربیتی و روان‌شناسی قرار گرفت و پس از دریافت دیدگاه‌های اصلاحی آنان، مورد تأیید قرار گرفت. همچنین برای بررسی پایایی ابزارها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج نشان داد ضرایب پایایی همه پرسشنامه‌ها بالاتر از ۷۰/۰ بوده و در سطح مطلوبی قرار دارند.

فرایند اجرای پژوهش

در آغاز پژوهش، هر دو گروه آزمایش و کنترل در مرحله پیش‌آزمون مورد سنجش قرار گرفتند. در این مرحله آزمون پیشرفت تحصیلی، سیاهه خودتنظیمی یادگیری و پرسشنامه ادراک عدالت آموزشی توسط دانش‌آموزان تکمیل شد.

۱/۵	۱۵/۸	۱۰/۵	آزمایش	ادراک عدالت آموزشی
۱/۷	۱۱/۴	۱۰/۵	کنترل	ادراک عدالت آموزشی

نیز گروه آزمایش بهبود چشمگیری از ۱۰,۵ به ۱۵,۸ داشته، در حالی که گروه کنترل از ۱۰,۵ به ۱۱,۴ رسیده است. این الگو نشان می‌دهد که مداخله آموزشی مبتنی بر یادگیری ماشینی تأثیر معناداری بر بهبود عملکرد تحصیلی، تعمیق یادگیری و ادراک عدالت آموزشی داشته است.

جدول ۲: نتایج تحلیل کوواریانس برای مقایسه میانگین نمرات پس‌آزمون متغیرها پس از کنترل اثر پیش‌آزمون

متغیر	F مقدار	سطح معناداری	تفسیر
پیشرفت تحصیلی	۱۲/۴۵	۰/۰۰۱	تفاوت معنادار به نفع گروه آزمایش
تعمیق یادگیری	۱۸/۷۰	۰/۰۰۱	تفاوت معنادار به نفع گروه آزمایش
عدالت آموزشی	۱۵/۳۳	۰/۰۰۱	تفاوت معنادار به نفع گروه آزمایش

پیش‌آزمون هستند. تفسیر نتایج نشان می‌دهد که در هر سه متغیر، عملکرد گروه آزمایش به‌طور معناداری بهتر از گروه کنترل بوده است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که آموزش شخصی‌سازی شده مبتنی بر یادگیری ماشینی توانسته است به‌طور مؤثر موجب ارتقای کیفیت یادگیری و بهبود درک عدالت آموزشی در مقایسه با روش سنتی آموزش شود.

تحصیلی نمود می‌یابد. یافته دیگر پژوهش نشان داد که آموزش شخصی‌سازی شده مبتنی بر هوش مصنوعی موجب افزایش معنادار خودتنظیمی یادگیری در دانش‌آموزان گروه آزمایش شده است. این نتیجه بیانگر آن است که محیط‌های یادگیری هوشمند می‌توانند نقش مهمی در تقویت توانایی دانش‌آموزان برای مدیریت فرایند یادگیری خود ایفا کنند. در چنین محیط‌هایی، ارائه بازخوردهای مستمر، تعیین اهداف یادگیری فردی و پیشنهاد راهبردهای مناسب یادگیری به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به صورت فعالانه‌تری در فرایند یادگیری مشارکت داشته باشند. دانش‌آموزان در این فرایند می‌آموزند که چگونه نیازهای یادگیری خود را شناسایی کنند، اهداف واقع‌بینانه‌ای برای پیشرفت تحصیلی خود تعیین نمایند، راهبردهای مناسب را به کار گیرند و عملکرد خود را مورد ارزیابی و اصلاح قرار دهند. پژوهش‌های انجام شده در حوزه یادگیری خودتنظیم نیز نشان می‌دهند که محیط‌های آموزشی مبتنی بر فناوری‌های هوشمند می‌توانند نقش مؤثری در تقویت مهارت‌های خودتنظیمی و یادگیری مستقل دانش‌آموزان داشته باشند (زیمرمن، ۲۰۰۲؛ پینتریچ، ۲۰۰۴). از دیگر یافته‌های مهم این پژوهش، افزایش معنادار ادراک عدالت آموزشی در میان دانش‌آموزان گروه آزمایش بود. این نتیجه نشان می‌دهد

در جدول ۱، نتایج مربوط به میانگین و انحراف معیار متغیرها در دو گروه آزمایش و کنترل نشان می‌دهد که میانگین پس‌آزمون پیشرفت تحصیلی در گروه آزمایش نسبت به پیش‌آزمون افزایش قابل توجهی از ۱۴,۸ به ۱۸,۹ داشته است، در حالی که گروه کنترل تنها افزایش جزئی از ۱۵,۱ به ۱۶,۰ را تجربه کرده است. این روند در متغیر تعمیق یادگیری نیز مشاهده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که میانگین پس‌آزمون گروه آزمایش از ۱۲,۴ به ۱۷,۶ افزایش یافته، اما گروه کنترل تغییر اندکی از ۱۲,۷ به ۱۳,۸ را نشان داده است. در خصوص ادراک عدالت آموزشی

نتایج جدول ۲ نیز یافته‌های جدول نخست را تأیید می‌کند. براساس تحلیل کوواریانس، مقدار F برای هر سه متغیر پیشرفت تحصیلی (۱۲,۴۵)، تعمیق یادگیری (۱۸,۷۰) و عدالت آموزشی (۱۵,۳۳) در سطح معناداری ۰,۰۰۱ به دست آمده است. این مقادیر نشان‌دهنده تفاوت معنادار بین دو گروه آزمایش و کنترل پس از کنترل نمرات

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج حاصل از این پژوهش مؤید فرضیه‌های مطرح شده در خصوص اثربخشی آموزش شخصی‌سازی شده مبتنی بر هوش مصنوعی بر تعمیق یادگیری و ارتقای عدالت آموزشی است. افزایش معنادار پیشرفت تحصیلی در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل نشان می‌دهد که بهره‌گیری از سامانه‌های آموزشی هوشمند می‌تواند به بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان منجر شود. این یافته با نتایج پژوهش‌های پیشین همسو است که نقش مثبت سامانه‌های یادگیری تطبیقی در ارتقای یادگیری و عملکرد تحصیلی فراگیران را تأیید کرده‌اند (کولیک و فلچر، ۲۰۱۶؛ الون و همکاران، ۲۰۱۶). سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی از طریق تحلیل مستمر رفتار یادگیری دانش‌آموزان، شناسایی نقاط قوت و ضعف و ارائه محتوای آموزشی متناسب با نیازهای فردی، امکان درک عمیق‌تر مفاهیم آموزشی را فراهم می‌کنند. در چنین محیط‌هایی، دانش‌آموزان می‌توانند با سرعت مناسب خود به یادگیری بپردازند و تمرین‌ها و بازخوردهایی دریافت کنند که متناسب با سطح توانایی آنان طراحی شده است. این امر در نهایت موجب تقویت یادگیری مفهومی و توانایی حل مسئله شده و در نتایج آزمون پیشرفت

دانش‌آموزان در این مقطع در حال شکل‌دهی هویت تحصیلی و مسیرهای آینده تحصیلی و شغلی خود هستند و نیازمند حمایت‌ها و راهنمایی‌های آموزشی متناسب با توانایی‌ها و علایق فردی می‌باشند. با وجود نتایج مثبت این پژوهش، باید توجه داشت که اجرای موفق سامانه‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در آموزش مستلزم توجه به برخی ملاحظات فنی، آموزشی و اخلاقی است. فراهم‌کردن زیرساخت‌های فناورانه مناسب، توانمندسازی معلمان برای استفاده مؤثر از ابزارهای هوشمند آموزشی و صیانت از حریم خصوصی داده‌های دانش‌آموزان از جمله موضوعاتی هستند که باید در طراحی و اجرای چنین برنامه‌هایی مورد توجه قرار گیرند. همچنین ضروری است سیاست‌گذاران آموزشی با برنامه‌ریزی مناسب زمینه دسترسی عادلانه مدارس و دانش‌آموزان به فناوری‌های نوین آموزشی را فراهم سازند. در مجموع، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که بهره‌گیری از هوش مصنوعی و یادگیری ماشینی در آموزش می‌تواند به عنوان ابزاری مؤثر برای ارتقای کیفیت یادگیری، افزایش انگیزش تحصیلی و ایجاد فرصت‌های آموزشی عادلانه مورد استفاده قرار گیرد. بر این اساس پیشنهاد می‌شود که مدارس و نهادهای آموزشی در توسعه زیرساخت‌های دیجیتال، آموزش معلمان و طراحی محتوای آموزشی تطبیقی سرمایه‌گذاری بیشتری انجام دهند تا زمینه بهره‌گیری مؤثر از این فناوری‌ها در فرایند یاددهی-یادگیری فراهم شود.

که استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی در آموزش، در صورت طراحی مناسب، می‌تواند به ایجاد فرصت‌های یادگیری عادلانه‌تر منجر شود. در نظام‌های آموزشی سنتی، ارائه یکسان محتوا به دانش‌آموزانی با توانایی‌ها، سرعت یادگیری و پیش‌زمینه‌های متفاوت، گاه موجب شکل‌گیری نابرابری‌های آموزشی می‌شود. در مقابل، سامانه‌های یادگیری شخصی‌سازی‌شده با شناسایی تفاوت‌های فردی و تنظیم مسیر یادگیری متناسب با نیازهای هر دانش‌آموز، امکان بهره‌مندی برابرتر از فرصت‌های یادگیری را فراهم می‌کنند. این موضوع می‌تواند احساس دیده‌شدن، ارزشمندی و دسترسی عادلانه به منابع آموزشی را در میان دانش‌آموزان تقویت کند. یافته‌های این بخش با گزارش‌های بین‌المللی در حوزه کاربرد هوش مصنوعی در آموزش همخوانی دارد که بر ظرفیت این فناوری در کاهش شکاف‌های آموزشی و گسترش فرصت‌های یادگیری برابر تأکید کرده‌اند (هولمز و همکاران، ۲۰۱۹؛ سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد، ۲۰۲۱). به طور کلی، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تلفیق فناوری‌های هوش مصنوعی با رویکردهای آموزش شخصی‌سازی‌شده می‌تواند نقش مؤثری در تحول نظام‌های آموزشی ایفا کند. این فناوری‌ها از یک سو با فراهم‌کردن مسیرهای یادگیری متناسب با ویژگی‌های فردی فراگیران، موجب تعمیق یادگیری و بهبود عملکرد تحصیلی می‌شوند و از سوی دیگر با ایجاد فرصت‌های یادگیری متناسب با نیازهای متفاوت دانش‌آموزان، به ارتقای عدالت آموزشی کمک می‌کنند. اهمیت این موضوع در دوره متوسطه دوچندان است؛ زیرا

منابع

- Li, Y., & Zhang, Q. (۲۰۲۵). AI-driven personalization in smart education: A systematic review of educational equity and ethics. *Computers & Education*, ۲۱۰, ۱۰۵۰۴۰. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2025.105040>
- Batsaikhan, U., & Correia, R. (۲۰۲۴). The effects of generative artificial intelligence on intelligent tutoring systems in higher education: A systematic review. *Studies in Technology Enhanced Learning*, ۴(۱). <https://doi.org/10.54571/stel.pubpub.04-01>
- Kaur, H., & Ahmad, S. (۲۰۲۴). Deep learning-based personalization and adaptive content delivery in MOOCs. *Education and Information Technologies*, ۲۹(۶), ۷۲۱۳-۷۲۳۵. <https://doi.org/10.1007/s10639-024-11924-8>
- Chen, J., & Hu, L. (۲۰۲۵). Artificial Intelligence for inclusive and equitable learning environments. *Computers in Human Behavior Reports*, ۱۲, ۱۰۰۱۸۰. <https://doi.org/10.31234/osf.io/f07wg>
- Xu, T., & Wang, D. (۲۰۲۳). The role of machine learning algorithms in predicting student success and supporting personalized instruction. *Journal of Educational Computing Research*, ۶۱(۱), ۸۵-۱۰۷. <https://doi.org/10.1177/073563312211045610.1177>
- Park, S., & Kim, J. (۲۰۲۴). Ethical use of AI in adaptive learning platforms: Challenges to educational equity. *AI & Society*, ۳۹(۲), ۴۵۵-

۴۷۰. <https://doi.org/10.1007/s00146-024-01704-0>
- Lopez, M. A., García, J., & Vázquez, S. (۲۰۲۳). Personalized education through reinforcement learning: A conceptual framework. *IEEE Transactions on Learning Technologies*, ۱۶(۴), ۵۲۱-۵۳۳. <https://doi.org/10.1109/TLT.2023.3281456>
- Araujo, D., & Metcalfe, C. (۲۰۲۵). Human-AI collaboration for equitable student outcomes. *Frontiers in Artificial Intelligence*, ۸, ۱۴۵۰۹۲۷. <https://doi.org/10.3389/frai.2025.1450927>
- Singh, R., & Patel, V. (۲۰۲۲). AI-enhanced pedagogical agents for personalized mentoring: A systematic review. *Education Sciences*, ۱۲(۸), ۵۶۳. <https://doi.org/10.3390/educsci12080563>
- Zhang, Z., & Lee, H. C. (۲۰۲۴). Deep learning-based recommendation systems in personalized learning environments. *Computers & Education: Artificial Intelligence*, ۵, ۱۰۰۰۸۴. <https://doi.org/10.1016/j.caeai.2024.100084>
- Thompson, K., & Reed, E. (۲۰۲۵). AI-powered analytics for student engagement prediction and equity analysis. *British Journal of Educational Technology*, Advance online publication. <https://doi.org/10.1111/bjet.13472>
- Al-Mutairi, N., & Hussein, A. (۲۰۲۳). Use of natural language processing in adaptive tutoring chatbots. *Knowledge-Based Systems*, ۲۸۱, ۱۱۰۳۱۷. <https://doi.org/10.1016/j.knsys.2023.110317>
- Rahman, F., & Das, R. (۲۰۲۴). Integrating machine learning and learning analytics for equity in education. *Journal of Learning Analytics*, ۱۱(۱), ۵۴-۷۷. <https://doi.org/10.18768/jla.2024/17747>
- Jafari, P., & Tavakoli, N. (۲۰۲۲). Personalized intelligent tutoring systems using deep reinforcement learning. *Computers & Education*, ۱۸۸, ۱۰۴۵۶۲. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104562>
- Chen, L., & Walters, D. (۲۰۲۵). Exploring the equity gap in personalized AI-assisted learning environments. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, ۳۵(۱), ۹۳-۱۱۸. <https://doi.org/10.1007/s40593-025-00201-4>
- Banerjee, S. (۲۰۲۳). AI ethics in classroom personalization: Balancing autonomy and fairness. *Educational Philosophy and Theory*, ۵۵(۹), ۱۲۰۱-۱۲۱۹. <https://doi.org/10.13180/ep.2023.22010809180>
- Al-Sharif, T., & Khater, H. (۲۰۲۲). Machine learning in adaptive testing for equitable assessment. *Computers & Education*, ۱۸۰, ۱۰۴۴۳۶. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2022.104436>
- Ferreira, J. & Costa, L. (۲۰۲۴). Explainable AI in personalized education: Understanding the learning pathways. *IEEE Access*, ۱۲, 68376-68378. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2024.3386227>
- Patel, D., & Singh, N. (۲۰۲۳). AI-assisted personalized learning for diverse classrooms: An equity-based approach. *Education and Information Technologies*, ۲۸(۴), ۵۲۰۷-۵۲۲۸. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11920-1>
- Tsou, C. (۲۰۲۵). Educational AI from ۲۰۲۰ to ۲۰۲۳: Opportunities and obstacles in intelligent teaching. *International Journal of Social Sciences*, ۳۳(۲), ۱۱۲-۱۳۰. <https://doi.org/10.38124/IJSS.2025/028>